

The study of the works of some representatives of the pedagogical thought of the second half of the XIX – the beginning of the XX century (Kh. Alchevska, P. Hrabovskyi, M. Dobroliubov, M. Zinchenko, M. Pirohov, S. Rusova, K. Shchepkina) proved the urgency of the issue of reforming women's education, which, in their opinion, did not meet the demands of society for democratic and liberal transformations in the state.

Unlike the Western European understanding of the problem of "women's issues" (struggle for provision of women's political and civil rights), in the Russian Empire, the possibility of its solution was seen in the need to reform the system of women's education (creation of education institutions for women of all social statuses, the right of women to equal education with men, opening access to higher education, etc.).

The progressive part of the intelligentsia of the second half of the XIX – the beginning of the XX century advocated the change in the social status of women. Representatives of public-pedagogical thought believed that a woman could be not only a mother, wife, housewife, she was able to self-fulfillment in other social sectors, for which she also needed decent education.

For further study deserves journalistic work on the problem of female representatives with a possible comparative characteristic of the regions of Ukraine, which during the investigated period were part of the Russian and Austro-Hungarian empires.

Key words: *pedagogical thought, second half of the XIX – the beginning of the XX century, "women's issue", women's education, a woman's calling.*

УДК 37.01

Анна Бойченко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0003-0935-2945

DOI 10.24139/2312-5993/2018.06/078-087

ОСОБЛИВОСТІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ІЗ МИСТЕЦТВОМ КОНЦЕПТУАЛІЗМУ В ЛЕНД-АРТІ НА ПРИКЛАДІ КАМЕР ОБСКУРА КРІСА ДРУРІ

У статті висвітлено особливості ознайомлення старшокласників із мистецтвом концептуалізму в ленд-арті на прикладі камер обскура К. Друрі. Схарактеризовано ключові поняття дослідження – «концептуалізм», «ленд-арт», «камера обскура». Висвітлено історію розвитку ленд-арта в Україні та світі. Окреслено концептуальні засади та принцип дії камер обскура К. Друрі на прикладі таких арт-об'єктів, як «Хвильова палата», «Хатина тіней», «Море змін», «Зоряна палата», «Палата неба і гір», «Хмарна камера для дерев і неба».

Ключові слова: *концептуалізм у мистецтві, ленд-арт, камера обскура, Кріс Друрі.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах модернізації системи загальної середньої освіти у світлі Концепції «Нової української школи» однією з ключових компетентностей, якими має володіти учень є обізнаність та самовираження у сфері культури, що являє собою «здатність розуміти

твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» (*Нова українська школа*). Формування окресленої компетентності у старшокласників відбувається, насамперед, під час вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво». Відповідно до Програми з мистецтва для загальноосвітніх навчальних закладів (10–11 класи) (*Мистецтво*), старшокласники мають ознайомитися з мистецтвом різних культурних регіонів світу, сформувати розуміння взаємодії між різними культурами, усвідомити необхідність збереження культурно-мистецького надбання людства. Вивчення різних видів мистецтва сприятиме формуванню креативних, комунікативних якостей особистості учня; стимулюванню потреби до мистецької самоосвіти та здатності до художнього самовираження.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі формування мистецької компетентності учнів приділяли увагу українські вчені (С. Ковальова, Н. Майборода, Л. Масол, Н. Лемешева, О. Лобова, І. Пацалюк та ін.) та педагоги-практики (В. Барановська, Н. Сніховська, О. Пантюх, Н. Цюпко та ін.). Разом із тим зауважимо, що проблема ознайомлення старшокласників із мистецтвом концептуалізму в ленд-арті на прикладі камер обскура К. Друрі поки що не отримала належного висвітлення, що й стало **метою даної статті**.

Для реалізації мети було використано такі **методи**, як аналіз наукових праць із досліджуваної проблеми, вивчення навчальних програм і освітніх документів, метод термінологічного аналізу, що уможливив з'ясування ключових понять дослідження.

Виклад основного матеріалу. Під час вивчення мистецтва американського культурного регіону (10 клас) та мистецтва європейського культурного регіону (11 клас), що передбачено Програмою з мистецтва для загальноосвітніх навчальних закладів (10–11 класи) (*Мистецтво*), для кращого усвідомлення регіональних особливостей розвитку мистецтва, доцільним, на наш погляд, є ознайомлення учнів із таким напрямом сучасного мистецтва, як концептуалізм на прикладі камер обскура К. Друрі.

Концептуальне мистецтво або концептуалізм – це літературно-мистецький напрям постмодернізму, що виник і остаточно сформувався в кінці 60-х – початку 70-х років ХХ століття у країнах Америки та Європи.

Мета даного виду мистецтва полягає в передачі ідеї, при цьому меседж твору важливіший за його фізичне втілення. Концептуальні художні об'єкти можуть існувати у вигляді: креслень, фотографій, аудіо- та відео- матеріалів. Будь-який предмет, явище може стати об'єктом мистецтва, оскільки у своїй основі воно являє собою чистий художній жест.

Одним із основоположників течії є американський художник Джозеф Кошут, його бачення концептуалізму чітко характеризується цитатою:

«докорінне переосмислення того, яким чином функціонує твір мистецтва, або яку функцію має сама культура ... мистецтво – в силі ідеї, а не матеріалу. Класичним прикладом концептуалізму є його композиція «Один і три стільці» (1965), що включає сам стілець, його фотографію і опис, наведений зі словника.

Концептуальне мистецтво тяжіє не стільки до емоційного сприйняття, скільки до інтелектуального осмислення побаченого (Бобринская, 1994).

У свою чергу, ленд-арт, як стиль сучасного мистецтва, виникає в Америці наприкінці 1960-х і стає специфічним протестом проти штучності, комерційності та «пластмасової естетики», до якої тяжіли всі тогочасні митці. Майстри ленд-арту втілювали свої ідеї просто на відкритому просторі, адже монументальністю вони значно відрізнялися від традиційних транспортабельних скульптур чи комерційних проектів, саме тому стандартні художні майданчики, такі як музеї чи галереї не задовольняли потреби митців. Свій початок ленд-арт бере від таких напрямів мистецтва, як мінімалізм і концептуалізм, а також від модерністських рухів, а саме кубізму та Де Стайлу. Більшість художників, які зараз нерозривно пов'язані з ленд-артом, раніше займалися вищеперерахованими напрямками. Наприклад, дизайн Исаму Ногуті 1941 для Окресленого Дитячого Майданчика (Contoured Playground) у Нью Йорку.

Алан Сонфіст є піонером альтернативного підходу до роботи з природою, яку він почав у 1965 році, повернувши, завдяки своїм скульптурам, екологічно стійке мистецтво до Нью-Йорку. Найвідомішою роботою став «Пейзаж Часу» (Time Landscape), природний ліс, який він повернув до Нью-Йорку. Він також створив кілька інших «Пейзажів Часу» по всьому світу, наприклад «Кола Часу» у Флоренції.

Критик Барбара Роуз, яка працює в Artforum у 1969 році, була розчарована тим, що мистецтво перетворилося на товар, і нав'язується в галереях. У свою чергу, поява ленд-арту може бути розцінена як відповідь молодих митців на загострену політичну ситуацію, а також у якості підтримки екологічного руху, що виникає в ті роки.

Рух почався в жовтні 1968 року з виставки «Земних Робіт» (*Left matrix*) у галереї Dwan в Нью-Йорку. А вже в лютому 1969 р. Віллоубі Шарп проводив «Земну виставку» в Музеї Мистецтва Ендрю Діксона Уайта, у Корнеллському університеті. На виставці були представлені роботи таких авторів, як: Уолтер Де Марія, Ян Діббетс, Ханс Хеек, Майкл Хейзер, Ніл Дженні, Річард Лонг, Девід медаллю, Роберт Морріс, Денніс Оппенгейм, Роберт Смитсон і Гантер Уекер (*Observatoire du land art*).

«Художниками Землі» були переважно американці, а саме: Карл Андре, Еліс Ейкок, Уолтер Де Марія, Ханс Хеек, Майкл Хейзер, Ненсі Холт, Денніс Оппенгейм, Ендрю Роджерс, Чарльз Росс, Роберт Смитсон, Алан

Сонфіст і Джеймс Террелл. Найвидатнішими неамериканськими художниками можна вважати британців: Кріс Друрі, Енді Голдсуорті, Пітер Хатчінсон, Річард Лонг і австралійця: Ендрю Роджерс (*Monumental Land Art*).

У той час як європейські та американські художники активно освоюють і втілюють ленд-арт проекти, українські колеги, як правило, навіть не розглядають даний стиль. Хоча існують і виключення: у СумДПУ імені А. С. Макаренка викладач Н. М. Кохан (Кохан, 2017) активно працює в даній сфері мистецтва, і є одним із постійних учасників і організаторів ленд-арт фестивалю, що щорічно проходить у с. Могриця, а також активно залучає усіх бажаючих ознайомитися з новою течією в мистецтві.

У свою чергу ленд-арт як стиль має у своїй основі багато підстилів, оскільки художники працюють у різних напрямках із використанням різних матеріалів.

Цікавим є факт існування камери Обскура. І хоча первинне її призначення є далеким від «мистецтва землі», талановиті майстри перетворили її на прекрасний приклад ленд-арт-об'єкту.

Первинно камера обскура являла собою найпростіший пристрій, що дозволяв отримувати оптичне зображення навколишніх об'єктів. Спочатку це був світлонепроникний ящик із отвором в одній зі стінок та екраном (матовим склом або тонким білим папером) на протилежній стіні. Промені світла, що проходять крізь невеликий отвір (діаметр якого залежить від «фокусної відстані» камери, приблизно 0,1–5 мм) створюють перевернуте зображення на екрані.

Зображення, що проектувалося на стіну, було відносно невисокої якості. Різкість зображення можна було підвищити шляхом зменшення діаметра отвору. У той самий час при занадто сильному зменшенні починали проявлятися дифракційні ефекти, що мало протилежний характер. Процес розмиття зображення являє собою приклад математичної операції згортки: зображення на екрані є згорткою об'єкта, що фотографується з плямою розсіювання. В ідеальному випадку його форма повинна збігатися з формою отвору (якщо опустити явище дифракції і інших спотворень).

Перші камери-обскура мали вигляд затемненого приміщення з отвором в одній зі стін. Уперше згадки про камеру-обскура зустрічаються ще в V–IV столітті до н. е. Послідовники китайського філософа Мо-цзи (моісти) описали виникнення перевернутого зображення на стіні затемненої кімнати (Needham, 1962). Згадка про камеру-обскура зустрічаються і у працях Аристотеля, який досліджував питання: яким чином виникає кругле зображення сонця, якщо воно світить через квадратний отвір (*Short story*).

У середні віки камери-обскура повсякчас виконували роль лабораторій для астрономічних спостережень. Наприклад, англійський філософ Роджер Бекон і французький астроном Гійом де Сен-Клу використовували даний

об'єкт для спостереження сонячних затемнень ще у XIII столітті. Уже у XIV столітті астрономи Леві бен Гершем і Ібн аш-Шатир використовували камеру-обскура для вимірювання кутового діаметра Сонця і планет.

Художники почали використовувати даний об'єкт значно раніше XX століття, але вони переслідували інші цілі. Так, геніальний художник епохи ренесансу Леонардо да Вінчі користувався камерою обскура для замальовок із натури. Про це можливо зробити висновки з його «Трактату про живопис». Деякі художники, до яких належав Ян Вермеер, використовували її для втілення в життя своїх робіт: пейзажів, портретів, побутових замальовок (Вікіпедія).

У свою чергу «художники землі», починаючи з середини XX і донині, вбачали в камері обскура не перший фотографічний апарат чи засіб для перенесення зображення на поверхню. Вони розцінювали її як повноцінний арт-об'єкт, приміщення, що знаходиться у природному середовищі (ліс, гори, морське узбережжя), яке давало можливість поринути у примарний світ. Сутність камери залишилася тією самою, але замість ящика чи кімнати приміщення перетворилося на кам'яний напівсферичний об'єкт, що повністю зливається з екстер'єром. Через отвір у стіні чи стелі зображення зсередини проектується на підлогу і стіни. Кожен бажаючий може потрапити всередину і відчути на собі примарну гру світла і тіней. Особливо талановитим митцям вдавалося проектувати не близьке оточення, а об'єкти, що знаходяться за декілька кілометрів, чи водну поверхню найближчого озера.

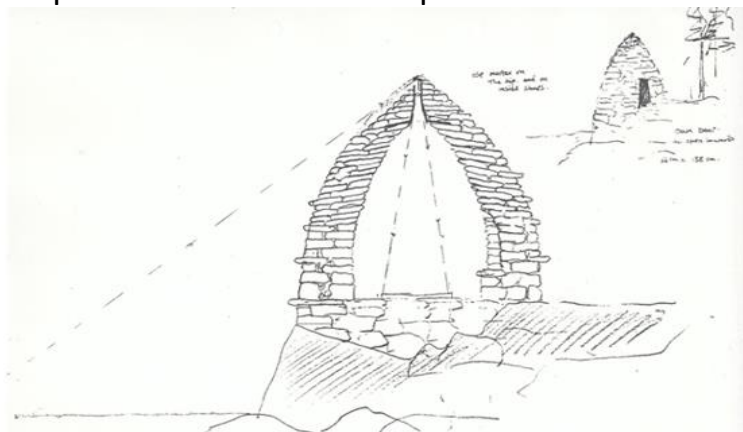

Рис. 1. Камера обскура

Яскравими постатями, які використовували у своїй творчості камери обскура, окрім Кріса Друрі, для якого дані об'єкти складають майже половину всієї його творчості, були, зокрема Джеймс Тарелл, який активно працював зі світловим спектром, Анна Генрих и Леон Палмер, творчість яких тісно пов'язана з оптикою, проекціями і властивостями світла.

Кріс Друрі – сучасний американський художник, який працює у стилі ленд-арту. У своїй діяльності він співпрацює з науковцями та створює різні техніки. Саме тому побудовані за одним принципом його роботи

виглядають настільки по-різному. Митець відштовхується від місця, саме тому його роботи є постійним діалогом людини зі Всесвітом. Крім Друрі виступає з лекціями у кращих вишах по всьому світу. Але поряд із тим, у своєму прагненні пізнання він подорожує найбільш дикими куточками, такими як: Шрі-Ланка, Колорадо, Нью-Мексико і Лапландія, а також працює в південно-західній частині Ірландії. Художник прагне встановити зв'язок між різними явищами у світі, зокрема між:

- природою і культурою;
- внутрішнім і зовнішнім;
- мікросвітом і макросвітом.

Тому всі його роботи протягом останніх 25 років були пов'язані саме з цими принципами. Це те, що об'єднує весь зміст твору. У нього немає особливого стилю, автор не віддає перевагу одному матеріалу чи процесові, натомість К. Друрі шукає найбільш точні засоби, щоб посилити ці зв'язки. Як говорить митець: «Я хотів, щоб світ був відкритим, а не точково зафіксованим, і тому почав використовувати його в якості свого витвору» (Drury, 1996).

У його культурній спадщині безліч цікавих і нетипових для сучасного розуміння арт-об'єктів, натомість особливу увагу ми хочемо приділити саме його скульптурам, що у своїй основі мають принцип камери обскура. «Інтер'єр темний, прохід являє собою двері округлої форми, підлога і стіни світлого кольору, а в стелі чи збоку є невеликий отвір з лінзою. Зображення хвиль, гілок, ландшафту проектується всередину. Для мене має значення вивчення внутрішнього й зовнішнього, його зв'язок. Це справжній рай для тих, хто шукає самопізнання і прагне до медитації. Ззовні це малопомітні будівлі, які ненав'язливо вписуються в ландшафт, і фактично складають єдине ціле з ним. Іноді частково знаходяться під землею» – говорить автор (Drury, 1996).

Однією з найбільш відомих скульптур є «Хвильова палата», розташована в Кілдерському водно-лісовому парку, що в Нортумберленді 1996 р. Дана камера являє собою кам'яний вулик, розташований на береговій лінії мальовничого озера, з невеликими дверцятами для того, щоб потрапити всередину. Його висота становить близько 4-х метрів, а під час будівництва було використано 80 тонн каменю. У хвильовій камері глядач повністю поринає в захоплюючий кельтський пейзаж, опиняється серед неспокійних, чаруючих хвиль озера. Структура камери не відокремлює глядача від навколишнього світу, а, навпаки, допомагає досягти найбільшого ефекту завдяки звукам вітру і хвиль ззовні, і крихітних променів світла, що пробиваються ззовні через прогалини в кам'яній кладці. Відвідувачі помітили, що перш, ніж щось побачити, повинно пройти декілька хвилин, але коли очі звикають до слабкого світла всередині камери, сприйняттю відкриваються дивовижні речі. Найбільш яскравим зображення стає

всередині дня, коли сонячні промені максимально потрапляють на дзеркало і погода достатньо вітряна, щоб створювати хвилі на поверхні.

Іншою, не менш цікавою є камера обскура, що має назву «Хатина тіней». Вона була побудована в 1997 р. Розташована на косі, що оточена морем. «Хатина тіней» має вигнутий прохід, що веде в маленьку камеру, яка за допомогою об'єктива та трьох дзеркал, вбудованих у стіну, проектує всередину дивовижний ландшафт навколо нього, на зразок старого, злегка розмитого фільму. У середині відображається трава, кам'яні кургани й форми навколишніх островів.

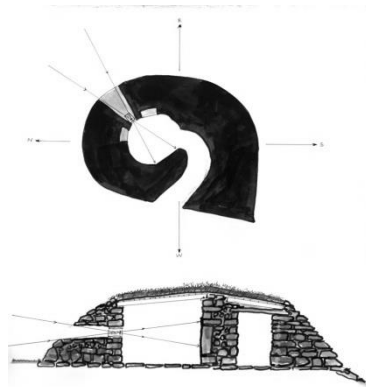

Рис. 2. «Хатина тіней» К. Друрі

Кріс Друрі є не лише талановитим художником, а й прекрасним філософом, доказом того є його арт-об'єкт що має назву «Море змін».

Для даної камери він обрав нетиповий природний матеріал, а саме покинутий човен, що знаходиться на узбережжі Швеції. Всередині на стіні човна проектується море, небо, поодинокі силуети морських птахів, створюючи примарний, гротескний образ моря, живої стихії всередині «мертвого» човна.

Наступним об'єктом є цілий комплекс, що має назву «Зоряна палата». Знаходиться в обсерваторії Дайер, Університет Вандербільта, Нешвілл, Теннесси, і була збудована в 2006 р. Камера побудована у формі спіральної галактики, а на стелі всередині є простий отвір, який проектує небо на підлогу і стіни. Всередині в камері нанесені позначки. Звідси з їх допомогою ви можете визначити, де Земля знаходиться на орбіті в даний момент, і який саме період року. Це також підтверджують 7 каменів, які знаходяться біля камери.

«Зоряна палата» – це земляна скульптура, задумана художником Крісом Друрі. Завдяки допомозі співробітників обсерваторії Дайер та багатьох щедрих добровольців будівництво «Зоряної палати» було завершено протягом 29 днів у жовтні 2006 року. Для втілення ідеї було використано понад 200 тонн вапняку. Зовнішні стріли каменю призначені для зображення спіральних плечей галактики, а сама камера – центральної галактичної зірки. Небо та горизонт будуть проектуватися всередину.

Ідея зоряної палати полягала у спробі продемонструвати, як Земля рухається навколо Сонця. Якщо б ви мали можливість сфотографувати сонце з того ж місця, у той самий час кожен день протягом року, ви б побачили, що воно малює в небі знак безкінечності. Де фігура перетинається, це – точка рівнодення, у той час як вершина верхньої петлі – літнє сонцестояння, а нижньої – зимове.

«Палата неба і гір», була збудована у долині Арт Селла, Італія у 2010 р. Її особливість полягає в механізмі відображення навколишньої дійсності. Не дивлячись на те, що камера знаходиться у лісі, вона налаштована таким чином, що в середину проектується гірський ландшафт, що знаходяться на північно-західному боці долини.

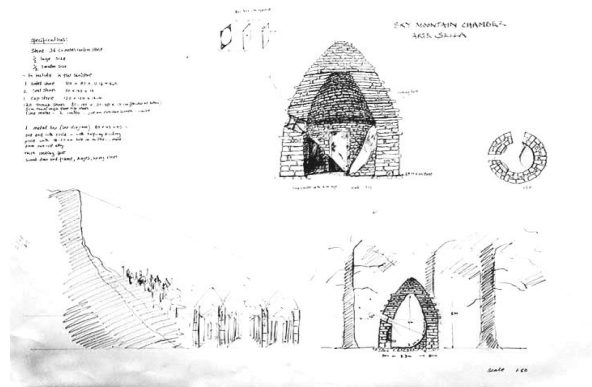

Рис. 3. «Палата неба і гір» К. Друрі

«Хмарна камера для дерев і неба» знаходиться в Північній Кароліні. Вона була збудована у 2013 році на замовлення музею мистецтв Північної Кароліни, США. Робота має 14-дюймовий внутрішній діаметр і побудована з каменю і брусу. Всередині стіни та підлога викладені білим цементом і через отвір у стелі зображення навколишніх дерев проектується по стінах і підлозі зверху вниз. На стінах видно коріння, що звисають усередині підземної камери. Люди, як правило, оминають дивну споруду, навіть не підозрюючи, що це. Але як тільки вони заходять всередину і двері зачиняються, вони поринають у дивовижний мінливий світ тіней, і не можуть приховати свого захоплення. Місцеві жителі неофіційно назвали дану камеру обскура «Будиночком Хобіта» через її схожість із місцем проживання міфічних істот. У сонячний день можна побачити листя дерев, а осіннє сонце дає особливе освітлення. Якщо пощастить, можна побачити химерні обриси хмар. Камера побудована з каменю, зеленого торфу й дерева, що робить її ще більш фантастичною. Кріс Друрі про своє творіння: «Моя ідея полягає в тому, щоб зі сторони хмарна камера змішувалася з навколишнім світом, але заходячи всередину, ви бачите небо і верхівки дерев на стінах та підлозі. Це дійсно незвичайний досвід, який змушує глядачів замислитись, медитувати. Таким чином, робота перестає бути об'єктом, а стає вашим відчуттям, впливає на вашу самосвідомість. Алегорично це схоже на те, ніби під землею, у темряві

розкривається небо. Мені імпонує ця ідея зміненого образу мрії, яка перевтілюється в реальність» (*Cloud chamber*).

Висновки. Таким чином, ознайомлення старшокласників із мистецтвом концептуалізму в ленд-арті на прикладі камер обскура К. Друрі розширить уявлення учнів 10–11 класів про сучасні види мистецтва країн Америки та Європи; дозволить сформувати не тільки мистецьку компетентність, а й прищепити любов до природи та навколишнього середовища.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в розробленні проблеми формування мистецької компетентності старшокласників засобами сучасного образотворчого мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобринская, Е. А. (1994). *Концептуализм*. М.: Галарт (Bobrinskaia, E. A. (1994). *Conceptualism*. М.: Galart).
2. Википедия. *Камера-обскура* (Wikipedia. *Camera obscura*). Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B0>.
3. Кохан, Н. М. (2017). Принципы ленд-арта, применяемые в ландшафтном дизайне (на примере геопластических арт-объектов). *Искусство и культура, 1*, 29–32 (Kokhan, N. M. (2017). Principles of Land Art Applied in Landscape Design (Geoplastic Art Objects). *Art and culture, 1*, 29–32).
4. *Мистецтво. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класу. Рівень стандарту* (Art. *The program for secondary schools. Grades 10–11. Standard level*). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/.../programy-10.../mistecztvo-snandart.docx>. snandart.docx.
6. *Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи* (New Ukrainian School: Conceptual Principles for Reforming the Secondary School) (2016). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. *Cloud chamber for the trees and sky*. Retrieved from: <https://www.atlasobscura.com/places/cloud-chamber-for-the-trees-and-sky>.
8. Drury, Ch. (1996). *Wave chamber*. Retrieved from: <http://kielderartandarchitecture.com/art-architecture/wave-chamber.html>
9. *Left matrix*. Retrieved from: <http://www.leftmatrix.com/>.
10. *Monumental Land Art of the United States*. Retrieved from: <https://www.daringdesigns.com/earthworks.htm>.
11. Needham, J. (1962). *Science and Civilization in China, V. IV. Physics and Physical Technology, Pt. 1. Physics*. Cambridge University Press.
12. *Observatoire du land art*. Retrieved from: <https://obsart.blogspot.com/>.
13. *Short story about the Camera Obscura*. Retrieved from: https://www.torretavira.com/wp-content/uploads/2015/08/cameras_obscuras-torretavira.pdf.

РЕЗЮМЕ

Бойченко Анна. Особенности ознакомления старшекласников с искусством концептуализма в ленд-арте на примере камер обскура Криса Друри.

В статье освещены особенности ознакомления старшекласников с искусством концептуализма в ленд-арте на примере камер обскура К. Друри. Охарактеризованы ключевые понятия исследования – «концептуализм», «ленд-арт», «камера обскура». Отражена история развития ленд-арта в Украине и мире. Определены концептуальные основы и принцип действия камер обскура К. Друри на примере таких арт-объектов, как «Волновая палата», «Хижина теней», «Море перемен», «Звездная палата», «Палата неба и гор», «Облачная камера для деревьев и неба».

Ключевые слова: концептуализм в искусстве, ленд-арт, камера обскура, Крис Друри.

SUMMARY

Boichenko Anna. Peculiarities of introducing the art of conceptualism in land art to senior students on the example of Chris Drury's camera obscura.

***Introduction.** In modern conditions of modernization of the system of general secondary education in the light of the Concept of the "New Ukrainian School", one of the key competences that the learner has to possess is awareness and expression in the field of culture, which means the ability to understand works of art, to form one's own artistic tastes, express one's experience and feelings with the help of art.*

***The aim of the article** is to introduce the art of conceptualism in land art to senior students on the example of Chris Drury's camera obscura.*

***Research methods:** analysis of studies on the problem under discussion, study of educational programs and documents, the method of terminological analysis, which made it possible to give definitions to the key concepts of research.*

***Research results.** When studying the art of the American cultural region (Grade 10) and the art of the European cultural region (Grade 11), provided by the Art Program for general education institutions (10–11 grades), for a better understanding of regional peculiarities of art development, it is necessary to familiarize students with such a direction of contemporary art as conceptualism on the example of Chris Drury's camera obscura.*

In the article the key concepts of research – "conceptualism", "land art", "camera of obscura" – are described. The history of land art development in Ukraine and in the world is highlighted. The conceptual foundations and the principle of work of Chris Drury's cameras obscura on the example of such art objects as "Wave Chamber", "Hut of the Shadow", "The Sea of Change", "Star Chamber", "Sky Mountain Chamber", "Cloud chamber for the trees and sky".

***Conclusions.** Introducing the art of conceptualism in land art to senior students on the example of Chris Drury's camera obscura will enrich knowledge of 10–11 grade students on contemporary art in the countries of America and Europe; will allow to form not only artistic competence, but also to instill love for nature and the environment.*

***The prospects for further research** are seen in development of the problem of senior students' artistic competence formation through modern visual art.*

Key words: conceptualism in art, land-art, camera obscura, Chris Drury.